

»hrvatskicentar.at/forum«

Tito je ubacio 12.000 neduznih talijana u fojbe

Von: Marcello Rigon

Datum: 13.04.00

Uhrzeit: 18:34:38

Name des Remote-Computers: 212.216.149.30

Kommentar

Dobro si rekao Franjo... ali mogao si dodati da je Tito krajem druge svjetske vojne ubacio u fojbe (kraške šupljine) i usmratio 12.000 nedužnih talijana, koji nisu imali nikakve veze s fašizmom... ja sam veliki prijatelj hrvatskog naroda, naučio sam pomalo njegov jezik, ali mislim da hrvati bi morali javno osuditi takav genocid i ispričavati se talijanima...

Re: Tito je ubacio 12.000 neduznih talijana u fojbe

Von:

Datum: 05.11.00

Uhrzeit: 14:22:39

Name des Remote-Computers: 212.87.117.185

Kommentar

TITO je BOG

"<http://www.ifbosna.org.ba/ifbosna/publikacije/forum-bosnae/7-00/tacka.gif>"

Drago Jančar

TAMNA STRANA MJESECA

U subotu, 26. svibnja 1945. naša bijela Ljubljana, kako izvješćuju novine, doživjet će dan radosti, dan velike radosti, dočekujući svojega vođu i ljubitelja omladine, maršala Tita. Istoga dana *Slovenski poročevalec* na prvoj stranici objavljuje čestitke Josipu Brozu za 55. rođendan: brzojav maršala Staljina, štafeto pismo slovenske i talijanske omladine iz Trsta te članak iz bugarskih novina *Otečestveni front*. Pozorni čitatelj u tom će pohvalnom članku među riječima oduševljenja naći i zlo proročanstvo, navještaj uništavanja unutarnjih neprijatelja: "Pod njegovim vodstvom narodi Jugoslavije ostvarit će svoje unutarnje jedinstvo, izgraditi slavnu armiju, uništiti unutarnje i vanjske neprijatelje zemlje i izvojevati sebi slobodu i jednakost. Zato je ljubav jugoslavenskih naroda prema Maršalu tako snažna i čista. Sutra će njemu diljem cijele zemlje malo i veliko posvjedočiti svoju predanost i zahvalnost." Tko je među izljevima sreće i oduševljenja znao otkriti zloslutnu rečenicu i tko je taj navještaj povezao s uvodnikom, što ga je istoga dana na istoj naslovnoj stranici objavio pisac Tone Seliškar, toga je morala prožeti jeza. ***Mi ćemo pak, i već jesmo, krvlju upaliti u našim srcima osvetu kao program i sadržaj, kako bismo to društvo izdajica i krvnika uništili i zatrli***, piše spacioniranim slovima Tone Seliškar u manifestu ***Osveta je strašna riječ!***

Sutradan je pod naslovom "Dostojno ćemo braniti svoje stečevine i obraniti ih" objavljen Titov zanosni govor, pozdravljen od golemoga mnoštva što se, unatoč kiši, okupilo na Kongresnom trgu. Tko je htio, sada je mogao razumjeti i Seliškara. Tito: "Što se tiče onih izdajica, koji su bili u državi samoj, u svakome narodu ponaosob, to je stvar prošlosti. Ruka pravde, ruka osvetnica našega

naroda već je dohvatila ogromnu većinu, a samo je manjem dijelu izdajica pošlo za rukom da pobjegne pod okrilje pokrovitelja izvan naše zemlje. Ta manjina nikada više neće gledati naše divne planine, naša cvjetna polja. Ako bi se to ipak dogodilo, trajat će vrlo kratko.”

Titov govor potvrđuje da su u političkom vodstvu nove Jugoslavije tada već bili odlučni da međuratne protivnike poubijaju, da su ubijanja već započela. Razotkriva nam činjenicu da je, ukratko, bila riječ o planu po kojemu bez suvišnih pravnih zbrka razoružane domobrane i civilne političke protivnike treba na tajnim mjestima postrijeljati. Za taj su posao uveli knjigovodstveni izraz: likvidirati.

Pa ipak, unatoč slikovitim prisposodobama o ruci osvetnici, divnim planinama i cvjetnim poljima, što ih mrtve oči protivnika više neće gledati, Titov ljubljanski govor ne otkriva bit stvari tako snažno kao što je otkriva pišček, Seliškarov govor. To je govor o krvi, zemlji i osveti. Seliškarov nevjerojatno nemilosrdni kratki govor oslobođenim Slovencima proizlazi od žalosti, međuratne patnje, podsjeća na mrtve borce, što su ih pokapali, Seliškar govori mračno i duboko. Pisca Seliškara izdaje njegov jezik, Seliškarov silovit tekst dokazuje snažnije negoli Titov govor da je oslobodilački pokret pao u naručje istoga zla protiv kojega se borio. Progovorio je jezik krvi i zemlje, jezik Blut und Bodna, jezik totalnih, konačnih rješenja. Endlŕsung: ***I tako nam je kraj te strašne jame postala osveta - program. Možda će se pri toj utvrđenoj činjenici mnogima naježiti koža, jer u nekima je još ostalo mnogo tužnoga nasljeđa dugih stoljeća: sve zle posljedice sluganstva, poniženja i licemjerstva, dvoŕčnosti i ulizivanja, te kolebanja. Međutim, i to smo već nadvladali. A nadvladat ćemo i sva druga dvoumljenja, koja bi nam kočila izvršavanje tog osvetničkoga poslanstva, jer ŕrtve moraju biti osvećene, i ta osveta mora sezati do najdubljih korijena. Mi nećemo posjeći samo trulo stablo, mi ćemo išćupati i njegovo korijenje i spaliti ga, a zemlju, u kojoj je raslo takvo stablo, prekopat ćemo deset hvati duboko, kako za takvim stablom ne bi ostala ni najmanja klica.***

Danas pronađeni dokumenti i sve češće ŕiva svjedočenja iz razliĕitih dijelova Slovenije dokazuju da je u vrijeme tih zanosnih rijeĕi već započelo najstrašnije ubijanje nenaoruŕanih ljudi u slovenskoj povijesti. Novine toga doba o tome ne govore. Bio je svibanj, vrijeme ljubavi, bio je to i svibanjski trenutak sreće, jer ipak kraj je rata i moći će se započeti normalno ŕivjeti. Došao je topli lipanj, na oglasnim stranicama *Slovenskoga poroĕevalca* ljudi traŕe stanove i prodaju ŕivaĕe strojeve, a nekoliko stranica prije toga moŕe se proĕitati moŕda jedini javni zapis o vraćanju domobrana pod naslovom *Bjelogardisti se vraćaju*.

”Kranj, 1. lipnja. Ovih je dana prispio iz Celovca u Kranj transport od 1550 bjelogardista, koje su savezniĕke vojne vlasti izruĕile kao zarobljenike našim vlastima. To je u dva dana već drugi transport, a najavljeni su i novi... Na ploĕnicima su se okupljali brojni promatraĕi i s beskrajnim prezirom motrili ŕalosnu kolonu. ’Izdajice, stidite se!’ ’Tko će uskrsnuti mrtve, koje ste poubijali?’ Partizani, koji su pratili izdajice s dostojanstvenim mirom, bili su nagrađivani općim divljenjem. No, ĕuli su se i mnogi uzvici povrijeĕenih: ’Zasluŕuju li da tako lijepo postupate s njima?’ ’Nismo fašisti’, odlučno je odgovorio partizan.”

Moŕda je bilo tako kako kazuje ĕlanak u *Slovenskom poroĕevalcu*, moŕda je bilo drukĕije, kako pripovijedaju preŕivjeli, naime, da su zarobljenike i civile nemilosrdno tukli, da su morali pjevati domobranske pjesme, ljubiti slovensku zemlju, a da su pokojega već tijekom puta ”likvidirali”. Na svaki naĕin danas je dokazano da su slijedili straviĕni masakri nenaoruŕanih ratnih zarobljenika i s njima iz stanova odvuĕenih civila, bacanja mrtvih tijela u tenkovske rovove uokolo Celja i Maribora, u rudniĕka okna uokrug Hrastnika, u primorske fojbe (jame) i u strašne provalije Koĕevskoga Roga. Najmanje 10 000 ljudi. Seljaci, đaci, intelektualci, ŕene i djeca. Svatko ponaosob, svatko sa svojim imenom i prezimenom, svatko sa svojim nadama i snovima. ***Ta manjina neće nikada više gledati naše divne planine, naša cvjetna polja.***

I moŕda onaj partizan, koji je u Kranju dostojanstveno kazao: ”Nismo fašisti”, danas shvaća što je ŕelio reći tada nepojmljivo slavljeni pjesnik Oton ŕupanĕiĕ:

Slobode naše jabuka - zlato
zakotrljala se u krv i blato,
i prije no što opet zasja u ĕistoj slavi,
svi ćemo biti blatni, ah, i svi krvavi.

I ako je bila to osveta, osveta kao program, što je bilo ono što je slijedilo? Slijedio je strah, strah kao program.

Na balkonu ljubljanske Univerze, s kojega je Tito uputio riječi osvete, nedaleko od njega bio je i Edvard Kocbek. Tada još nije znao da će protiv njega izvesti masovni ideološki pogrom, da će njegovo lice sastrugati s dokumentarnih filmova i povijesnih slika. Ekstatični pjesnik, koji je gorio u oslobodilačkom zanosu i progorio u stravi, kakvu je navijestao Tone Seliškar, jasno je slutio što se događa i što dolazi.

”Strah rađa nesreću za nesrećom”, piše Kocbek u noveli Tamna strana mjeseca. ”Tko se boji, postaje slijep i opasan, a njegova opasnost rađa novi strah.”

I uistinu, nakon besmislenoga zločina, što je bio učinjen na početku novoga doba, društvo se od vrha do tla zaplelo u mrežu straha koji se generirao iz prvotnoga u stalno nova nasilja. Kada danas listam stare novine, uopće ne mogu dokučiti opseg i dubinu straha što je tada vladao među ljudima. Što su mogli misliti profesor ili student na Pravnom fakultetu, kad su njegova dekana dr. Borisa Furlana, koji je nekoliko godina prije toga s londonskoga radija slao pozdrave partizanima, osudili na smrt. To valja ponoviti, u novinama piše: na smrt. Furlana su potom pomilovali, ali mnoge druge nisu. Predratnu ljevičarku Angelcu Vode osudili su na dvadeset godina robije, veći ih je dio tamo i provela. Nagodeta su ustrijelili, pisca Velikonju su ustrijelili, trgovca Pšeničnika su ustrijelili. I sve su presude objavili u novinama i preko radiovalova. Procese su prenosili zvučnicima na ulice i trgove Ljubljane i drugih slovenskih mjesta. ”Obračun s pijavicama i izdajicama”, kako glasi jedan novinski naslov o procesu protiv gospodarstvenika i bankara, značio je uvođenje ne samo diktature proletarijata i vladavine radničke klase, nego prije svega uvođenje posvuda prisutnoga nasilja, nadzora, potkazivanja, straha. Procesi su se redali jedan za drugim. Nakon što je ubojstvima završen obračun sa stvarnim protivnicima, na red su došli buržoazija, simpatizeri Zapada i trule građanske demokracije. Procesi protiv svećenika, procesi protiv kulaka. Procesi protiv industrijalaca i procesi protiv književnika. Na red su došli i njihovi vlastiti ljudi, a partizanski su si intelektualci s užasom, kao opravdanje ili pak samo utjehu, citirali stare spoznaje iz vremena Pariške komune o revoluciji koja jede vlastitu djecu. Poslije sukoba sa Staljinom, čije su slike prvih godina nakon rata visjele na glasačkim mjestima zajedno s Titovima, u zatvorima i na Golom otoku našli su se partizanski komandanti i predratni komunisti. Protiv seljaka, svećenika ili pak samo vjernika upravo je u to vrijeme započelo najopsežnije proganjanje. Jugoslavenski je komunizam dokazivao da nije napustio izvornu ideju, da u obračunu s klasnim neprijateljem zna biti odlučniji i od velikoga Staljina. Počelo je nastajati nešto što današnji povjesničari, slično kao u kubanskom ili vijetnamskom ili rumunjskom slučaju, označavaju kao ”nacionalni komunizam”. Od komunističkog univerzalizma, u koji je bilo uprto toliko ufajućih očiju poniženih i uvrijeđenih slojeva, nije ostalo ništa, posvuda isti teror i s njim povezan univerzalni strah, totalni strah, kazao bi Bohumil Hrabal. I totalni nadzor, totalitarizam, ukratko.

I premda s voljenim vođom Titom, ali sa sadržajem kome je nadjenulo ime isto tako voljeni vođa svojega naroda Mussolini: totalitario, nastao je tip društva, što ga Britanska enciklopedija opisuje kao decentralizirani ili populistički totalitarizam: karizmatički vođa, ukidanje legalnih, socijalnih i političkih tradicija, industrijalizacija, svako drukčije mišljenje od zapovijedanoga zlo je za društvo, unutarnje političke razlike nisu dopuštene. Treba li se dokazivati da smo i po tim definicijama živjeli u pravoj pravcatoj totalitarnoj državi?

Tijekom niza godina zastrašivanja, zatvori, iseljavanja, ucjenjivanja, prijetnje, izbacivanja s posla, sitna i velika šikaniranja te pridobivanja ljudi da rade za tajne službe postali su oblici društvenog ponašanja. Bila je stvorena nevidljiva mreža puzajućega straha, oportunizma i ponižavanja.

Ne znam je li, poput industrije i poljoprivrede, i sustav straha netko planski sprovodio. Međutim, u sustavu zastrašivanja primjetna je stanovita zakonitost. U svakoj sredini trebalo je pronaći egzemplarni slučaj, kako po horizontali, to znači geografski, tako i po vertikali, to znači u svim društvenim slojevima i staležima. Dugo već nije bila riječ samo o osveti. Nisu osuđivali, ubijali ili zatvarali samo takozvane kolaboracioniste iz ljubljanske nadbiskupije. Zatvarali su i svećenike u Primorskoj, primjerice u Tolminskom procesu, u Štajerskoj i u Prekomurju, na smrt su osuđivali trgovce i industrijalce koji su tijekom rata pomagali partizanima. U, doduše, sve oslabljenijim krugovima nasilja, pogromima, zatvorima, gubicima namještenja ili zabranama putovanja izloženi su svi: od

Slovenske akademije umjetnosti i znanosti, preko sveučilišta i umjetničke sfere do srednjih škola, tvornica, ureda, župnih kuća i najzabačenijih sela: posvuda je bilo moguće, a i trebalo je pronaći neprijatelja. Kao daleki odjek Seliškarovih riječi iz godine 1945., nalazimo i dvadeset godina kasnije partijski dokument u kojem je o djeci klasnih neprijatelja rečeno da treba "istrijebiti zmijsko gnijezdo".

U tih godinu dana, otkad je pala odluka o izložbi o totalitarizmu, mnogo puta sam požalio što sam se upustio u taj pothvat. Ne samo zato što mi je oduzimao mnogo vremena, te sam često u sebi ili u prijateljskom krugu bjesnio zbog činjenice što svi instituti, muzeji, katedre i plaćeni ljudi u njima ne rade to čime se mi moramo baviti gotovo amaterski. Niti zato što sam se izložbom bavio uz obilje drugoga pisanja i što mi je oduzimala za njega potrebnu sabranost. U taj sam se pothvat upustio prije svega zato što mi se uvijek iznova stezalo srce misleći na žive ljude i njihove sudbine koje su me gledale iz svakoga papira, što sam ga bio okrenuo u rukama. Profesori, koji su u partijskim karakteristikama potkazivali svoje đake i potpisivali dokumente o isključivanju iz svih škola tadašnje Jugoslavije, isljednici, koji su u ćelijama mrcvarili nedužne žrtve, policajci kriminalisti, kojima je bilo zapovijedeno da njuškaju za politički sumnjivim ljudima, suci i porotnici, koji su ih iznuđivanjima doveli do toga da su izricali kazne za političke prekršaje kao što je, recimo, bilo zapisivanje svojih misli u osobni dnevnik o stanju u našoj državi. Znam što se dogodilo Pučniku, Blažiču, Vilčniku, Milavčiču i mnogim drugima više ili manje znanima. Međutim, što se dogodilo mnoštvu ljudi za koje javnost nikada nije čula? Dok listam te papire, postaje mi jasno da ni sam u cijelosti nisam bio svjestan kako je daleko ta stvar išla, kako se razmiljela u sve kapilare društvenog organizma. Dokumenti govore o svakodnevnom životu, o životu koji zbog malih potkazivanja i nemarnih partijskih ocjena predstavlja strašne potrebe za pojedinca; gubljenje namještenja i stipendije, nemogućnosti putovanja, životarenja u siromaštvu, mnoge neispunjene snove mladih ljudi, bježanja u tuđinu, zaustavljene profesionalne ambicije. Dokumenti govore o državi totalnoga nadzora, upletanja u svaki život koji se ne želi ili se nije sposoban podrediti ili prilagoditi.

Kad je prvi val nasilja minuo i kad su ostali još od vremena do vremena samo egzemplarni slučajeva sudskoga kažnjavanja ili izbacivanja s posla, društvo se, ili bolje rečeno, ljudi su se priviknuli na život u novim okolnostima. Pritisak se povremeno smanjivao, kao, primjerice, pred kraj šezdesetih godina, i opet se postupno pojačavao, kao tijekom sedamdesetih, olovnih godina. Danas je nekome teško dokazati da je i to bilo vrijeme totalitarizma. Odlazili smo u Trst, održavali su se filmski festivali, postizali sportski rezultati, život je, uz potrebnu i sada već automatsku opreznost, tekao dalje. Međutim, upravo je na početku sedamdesetih godina jugoslavenski socijalizam možda još imao posljednju mogućnost da postane nekako vjerodostojan. Okupacija Češke i liberalizacija potkraj šezdesetih čak je mnogo koga, tko je bio kritičan, dovela do toga da je počeo vjerovati u mogućnost nekakvoga demokratskog socijalizma. Mnogo je ljudi upravo tada ušlo u Savez komunista. Međutim, posljednja je iluzija ubrzo bila raspršena. Stiglo je nekakvo Titovo pismo, partija je počela proganjati liberale i tehnokrate, ubrzo se na nas opet sasuo stari rječnik o unutarnjim i vanjskim neprijateljima, neprijateljskoj emigraciji i klerikalizmu. Po mojem mišljenju upravo je u sedamdesetim godinama došlo do opće društvene amnezije i s njome povezanog oportunizma. Tada se definitivno ustalila dijalektika biča i bombona. Povoljni krediti, povišeni standard, otvorene granice, ulazak u partiju zbog dragoga mira. Istodobno pak u tisku demagoške kampanje, od kojih je čovjek mogao odvratiti pogled, zatvorske kazne za neke, što je bilo moguće previdjeti, uspon malih karijerista koji su zajedno sa starim pristašama čvrste ruke nakon uništenja liberalne partijske struje zasjeli na sve na što se zasjesti dalo.

Liberalni val pred kraj šezdesetih bio je preslab da bi izdržao, i što je najvažnije: nije bio stvarno u opoziciji komunističkome režimu. Isprepletenost čvrstih totalitarnih metoda i mekih, otvorenih mogućnosti za prilagođavanje u sedamdesetim je godinama stvorila društveno ozračje koje se održalo do danas.

U sedamdesetim se godinama vrlo mnogo ljudi u Sloveniji na ovaj ili onaj način splelo s partijom. U zraku je još uvijek bio duh barem malo slobodnijega vremena iz kraja šezdesetih i svi mi, koji smo tada imali oko dvadeset godina, tada smo se nekako slobodnjački formirali. Kad je došla partija sa starim licem i metodama, nismo je prepoznali. Neki od nas tu smo naivnost platili. U danima pripremanja izložbe *Tamna strana mjeseca* prvi put sam nakon dugih godina zalutao u labirint

dokumenata, sudskih odluka, pisama i svakovrsnih zapisa iz vremena kad su me pritisnuli uza zid, a nakratko i iza zidova. Danas teško vjerujem da je u mojim žalbama i pismima, pa čak i u peticijama mojih prijatelja, sve vrvjelo brojnim "socijalističkim vrednotama" i "našim društvom". Teško bih mogao reći jesam li se pravio nevještini ili sam se bojao ili je to bio dogovoreni jezik oportunitizma, obredni obrazac koji nije značio ništa. Vjerojatno mješavina svega skupa. Na svaki način ni u svojim očima ne ispadam baš uvijek junak. Svejedno su me zatvorili. Kao što su Pučnika, premda je u nekim tekstovima, zajedno s drugim *perspektivašima* zahtijevao samo pravedniji i bolji socijalizam od postojećega. Jezik i njegove riječi nisu značili ništa. Oni su dobro znali što tko govori i što ustvari misli. Što govori za njih, za sud, za javnost i što govori svojim prijateljima. Bez sumnje i to što govori među četiri zida svojega stana. Sve su znali. I to, kako sam se nekome smiješno hvalio: "Neka me samo zatvore. Imam dvadeset i šest godina. Kad izađem, još uvijek ću imati samo dvadeset i sedam. A onda ću vidjeti." Znali su da sam razmišljao o bijegu preko granice. O mojem privatnom životu znali su sve, kao što je kasnije zapisao jedan udbaša. Danas mi je jasno da su me promatrali kao miša u laboratoriju koji se zalijeće u staklene stijenke. Nisam ih mogao prevariti, nimalo. U moj su mali slučaj upleli cijelo mnoštvo ljudi koji su me morali ako ne baš glasno osuđivati, a onda barem na ovom ili onom sastanku dizati ruke za moju ekskomunikaciju, sliniti na sudu ili vrdati pred udbašima na tajnim sastancima. Da, to je bio totalitarizam. I njegova moć seže daleko, i u današnje vrijeme. Mnogim ljudima neka sitnica iz prošlosti, nekima samo članstvo u partiji, oduzima hrabrost da ga se odreknu. Sustav je djelovao i tako da je slomio svaku solidarnost. Stvarao je masu nenamjernih sukrovaca. To je to, što danas oduzima moć i jasnoću pogleda, premda mu barem što se tiče solidarnosti to uvijek nije uspijevalo - niti u mojem slučaju, ni u cijelosti.

Čovjek rado zaboravi teške stvari. Još je lakše zaboraviti teške stvari što su ih preživjeli drugi: ta nije bilo sve u redu, ali meni zapravo i nije bilo loše. Naravno da su zatvarali ljude, ali u zatvoru je uvijek bio netko drugi. Ja sam tada s inflacijskim kreditom gradio kuću ili kupio auto - i danas se često tako blebeće. Istina, Zupan je niz godina bio u zatvoru. Međutim, dobio je i Prešernovu nagradu. Dvaput. Izgovora za to - da priznamo - da je cijelo društvo i velika većina njegovih pojedinaca palo upravo na ispitu iz solidarnosti, neće nikada ponestati. To je to zbog čega će se baština komunističke represije još dugo održati. Ne mogu nam oprostiti svoje grijehe, zapisao je Arthur London u Priznanju. I to ne vrijedi samo za hladnokrvne "cekajevske" i udbaške ugnjetavače, nego i za mnoge ljude koji se u srcima osjećaju krivima što su surađivali, što nisu bili barem solidarni s ugnjetavanima, izopćenima, zatvorenima i izbačenima s posla. Ne možemo biti zadovoljni i pomireni s činjenicom da se na kraju ipak za sve skupa i svakoga ponaosob nekako svršilo. Čak da i jest, ali nije. Za obješene u Murskoj Soboti nije. Za mnoge je svršilo strašnim zatvorima, bolestima, siromaštvom, ogorčenošću do smrti. I za Ludvika Mrzela je loše, strašno loše svršilo. A nakon što su pisca Mrzela uništili, nas su iz školskih čitanski kljukali njegovim tekstovima: Bog u Trbovljima.

Želimo li u vezi s tim razdobljem što razumjeti, valja vidjeti i promišljati pojedinačnu čovjekovu sudbinu i isprepletenost ljudskih sudbina.

Nije bilo dovoljno što su na Badnjak uhitili umjetničkog direktora mariborskog kazališta i poznatog pisca Ludvika Mrzela i poslali ga na sedam godina u najstrašnije zatvore, nije bilo dovoljno što su uništili njega, trebalo je kazniti svakoga tko je bio s njim solidaran, da kome štogod slično ne bi palo na um.

Prije nekoliko godina, kad sam bio na kongresu PEN-a u Torontu, navečer je u mojoj sobi zazvonio telefon. Glas s druge strane žice zvučao je mariborski, pozivao me sutradan na ručak. Bio je to Ivan Dolenc, pisac, nekoliko njegovih dobrih novela pročitao sam u Rodnoj grudi. Tijekom ručka saznao sam da je tada mladi diplomirani slavist, početkom pedesetih godina bio urednik u kulturnoj rubrici mariborske Večeri. Kad je Mrzel došao iz zatvora, Dolenc mu je pokušao pomoći tako što je objavio dvije njegove pjesme. Zbog tih dviju objavljenih pjesama pozvali su ga u Udbu i tako ga pritisnuli da je emigrirao. I ne samo njega, nego i tehničkog urednika, jer ih nije upozorio na objavljivanje. U Kanadi je Dolenc u početku radio kao šumski radnik na hladnom sjeveru dok nije isplivao iz nedaća, potom je još jednom studirao, ovog puta komparativnu književnost.

Pouka za mene što je slijedila nakon kanadskog susreta nije bila samo u tome što se dogodilo Ivanu Dolencu zbog sitne solidarne geste koja mu je posve promijenila život, nego i u nevjerojatnoj činjenici da je oko tog događaja vladala potpuna šutnja. Ja, koji sam samo dvadeset godina kasnije radio u istoj kući, nikada nisam čuo niti riječi o Ivanu Dolencu, o tome nisam čuo ni tada kada sam i sam bio u nedaćama, a ni kasnije, sve do susreta u Torontu. Još danas ne znam što se dogodilo s tehničkim urednikom, mislim da se zvao Horvat. To znači da je uz strah najmoćnije oružje totalitarizma bila upravo šutnja. **Prešućene osobe, prešućeni životi, prešućeni grobovi.**

Na izložbi će biti i dokument u kojem jedan partijski uglednik naređuje da grobove neprijatelja treba preorati, posijati travom, da nikada nitko ne bi znao gdje su bili... Zapravo i ništa tako potresno, pomislmo li da su u Teharjima na grobove poubijanih namjerno nanijeli veliko smetlište i onamo usmjerili otpadne vode iz kemijske tvornice. Takvo stanje još i danas svjedoči ne samo o totalitarizmu, nego i o barbarstvu ljudi koji žive ovuda uokolo i takvo stanje nisu spremni ili sposobni promijeniti. I zapravo ne svjedoči ni o čemu novome. Zar nije to bilo u programu od samoga početka? Nije li napisao Tone Seliškar da će ta osveta sezati do najdubljih korijena. Mi nećemo, napisao je, posjeći samo trulo stablo, mi ćemo iščupati i njegovo korijenje i spaliti ga, a zemlju, u kojoj je raslo takvo stablo, prekopat ćemo deset hvati duboko kako za takvim stablom ne bi ostala ni najmanja klica.

I danas se čudimo kako je moguće da nismo ništa znali o roškim ubojstvima. Isto tako nismo znali, kao što ni Nijemci vrlo dugo nisu htjeli znati o postojanju koncentracijskih logora. Zbog straha i šutnje nismo znali, nismo znali jer su oni koji su znali bili zastrašeni do kostiju, šutjeli su. Trebalo je brzo zaboraviti i političke procese, premda su tisuće ljudi slušali jezovite zvučnike pred sudovima. Trebalo je zaboraviti i manje probleme, Dolenca, Pučnika, koji je bio ipak negdje u Njemačkoj, Blažića, koji je bio negdje na Dobu, nekog Horvata, tehničkog urednika.

Ja nisam znao ni za ubojstva niti za staljinističke procese. Divio sam se partizanima. Ocu sam opraštao noćno pjevanje o nesalomljivim Slovincima. Bio je u logoru, posljedice su bile dugotrajne, noćno partizansko pjevanje bila je jedna od njih. Pripovijedao je kako su reakcionarnim seljacima plijenili imovinu. Ničim posebnim nije mi se to činilo, uglavnom zabavnim. Nagrađen sam bio za tekst Čovjek - komunist. Francetu Bevku za dan JNA u Domu JNA za nešto sam zahvaljivao u ime mariborskih pionira. Da mi je tko kasnije i rekao da je cijela ta socijalistička zgoda započela zločinom i da su tada, kad sam ja bio na nogometnoj utakmici ili na moru, mnogi ljudi bili u zatvorima, ne bih mu vjerovao ili mi se to ne bi činilo tako jako važnim. Čitao sam Družbu sinjega galeba i nikada nisam ni pomislio da je njezin autor pozivao na ubojstva. Čitao sam Mrzela i nisam znao da je autor užasno trpio u socijalističkim zatvorima. Sunce je sjalo, svake je godine došlo proljeće, zaljubljujivali smo se, naučili smo pisati slobodne sastave, mislili smo na svoju svijetlu budućnost.

Međutim, živjeli smo usred totalitarnog, nadziranog i nasilnoga sustava koji je prouzročio beskrajni broj nepravdi, more zla. Mi, koji smo rođeni nakon Drugog svjetskog rata ili oni, koji su poslije rata odrastali, svi mi živjeli smo u neponovljivom društvenom sustavu koji se po svojoj vjerojatnosti neće ponoviti. Štafete, zakletva Titu, stadionski rituali, svakodnevni školski satovi iz socijalizma, bratstvo, ljubav prema socijalizmu i Titu, te mržnja prema neprijateljima koji vrebaju iza granica, a i na nas, sve to bio je naš život. Nitko nam nije rekao da se sve to već događalo; u nacističkoj Njemačkoj, u Sovjetskom Savezu, u fašističkoj Italiji. Nitko nam isto tako nije rekao, dok nije došla na vidjelo istina o tome, da je cjelokupan sustav izgrađen na kostima poubijanih, da su zatvori uvijek postojali, gdjekad više, gdjekad manje puni političkih protivnika, izmišljenih ili stvarnih i da se naše socijalističko djetinjstvo odvijalo u vrijeme kad su politički kažnjenici još uvijek razbijali kamenje na Golom otoku. Kamenje, koje je socijalističko poduzeće Mermer iz Rijeke prodavalo u Italiju. U knjizi naslovljenoj Uspomene jednog udbaša zapisano je da su u godinama nakon rata u zatvorima imali uvijek muškaraca za jednu diviziju, a svaki je deseti građanin Jugoslavije bio njihova povjerljiva osoba.

Slovenija je stanovito vrijeme bila dogmatično kruta, govorilo se, papinskija i od samoga pape, međutim u završnom razdoblju bila je najliberalnija jugoslavenska republika, a Jugoslavija je bila najliberalnija na Istoku. Pa ipak se inercija društvene represije i s njome povezanoga straha i

oportunizma zadržala sve do kraja. Čitajmo Dolenca, čitajmo Ribičiča ne samo iz olovnih sedamdesetih, nego čak i iz osamdesetih godina.

Nakon što je totalitarni sustav zahvatio cijelo društvo, do kosti ga zastrašio, neke pridobio a neke podredio, u granicama nadzirane slobode većini je dopustio da diše. Tko je htio, mogao je nedaće izbjeći. Tko je mislio svojom glavom i počeo u studentskim novinama pisati kritičke članke o društvu, tome su se nedaće približile. Nakon što sam već dugo pisao dosta kritički, ja nisam dokučio u kakvom sustavu živim. U ruke mi je morala doći knjižica U Rogu ležimo poubijani. Morali su mi pretresti stan i pisaći stol na poslu, te zaplijeniti članak pod naslovom Sloboda misliti drukčije. Nisu znali da je to citat Rose Luxemburg.

Morao sam se snaći u zatvoru, igrati stolni tenis na dvorištu gdje su ustrijelili Slavu Klavoro i misliti na svog oca, koji je 1944. godine bio zatvoren u istim mariborskim zatvorima. Njega je tamo odveo Gestapo, mene Udba.

Priznajem, pomalo naporan put za razumijevanje, ne samo ironične povijesti ovoga stoljeća, nego i za razumijevanje obaju totalitarizama.

Nakon svega što sam pročitao i čuo, a nešto malo i doživio, pri usporedbi nacizma i komunizma još se uvijek malo trgnem. Nekako sam uvjeren da se to izjednačavanje u svijesti budućih generacija neće dogoditi. Ipak mi se čini preoštra simplifikacija. Komunizam je bio elastičniji od nacizma jer je trajao duže i imao je vremena graditi svoje društvo; a budući da je prolazio kroz različite faze bio je i otvoreniji. Više sličnosti u korporativističkim i kolektivističkim rješenjima našli bismo s fašizmom. Komunizam je bio drukčiji od nacizma i fašizma. Međutim, bio je totalitarizam. U to nema sumnje. *Crna knjiga komunizma*, što su je izdali Stephane Curtois i suradnici, upozorava nas na to da će povijest dvadesetoga stoljeća zasigurno biti i povijest usporedbi obaju totalitarizama. To je već sada, a i bit će teška kušnja za europske, posebice francuske intelektualce koji su u pedesetima posve osamili Alberta Camusa, a koji je prvi upozoravao na tu činjenicu. "Nitko, tko je ozbiljan", piše Francois Furet, "nije nikada govorio o apsurdno da su komunizam i fašizam jedno te isto. Nije riječ samo o tome da znamo je li ih opravdano uspoređivati, nego i o tome je li moguće razumjeti povijest stoljeća, a da je ne uspoređujemo u nekim odnosima."

Teško je vjerovati da na nekom dokumentu crno na bijelom piše: Koncentracijski logor Sterntal (danas Kidričevo). O načinima likvidacije, noćnim uhićenjima i transportima, uputama sudova za slanje malodobnih političkih prijestupnika u posebne centre za preodgoj, o svemu tome i mnogo čemu drugome morat će povjesničari još govoriti. Uzmimo, jer to donekle bolje razumijemo, za Sloveniju dva primjera iz kulture. Godine 1933. jedan je nacistički uglednik, dr. Wolfgang Hermann izdao uputu za čišćenje knjižnica. Pravi inkvizicijski Index librorum prohibitorum usred prosvijećenoga dvadesetoga stoljeća. Međutim, kakvo nas iznenađenje čeka kada saznamo da je zamalo identičnu uputu gotovo ista naslova, ali, dakako, s popisom drugih knjiga, izdao slovenski ministar za kulturu godine 1945. Razlika je u tome što su zabranjene knjige iz očišćenih knjižnica u Njemačkoj zatim gorjele javno, a u Sloveniji u tvorničkim pećima. Takozvani Federalni zbirni centar, u kojemu su u Sloveniji skupljali umjetnine poubijanih, iseljenih ili odvezenih u radne logore, snažno podsjeća na skladišta nacističkoga "Specijalnoga štaba za likovnu umjetnost", što ga je po Hitlerovoj i Rosenbergovoj uputi inventarizirao stanoviti Kurt von Behr. Uputa ga je ovlastila da "konfiscira kulturna dobra bez vlasnika ili mutnoga porijekla". Zna se čija su bila. Ubijenih, iseljenih ili poslanih u koncentracijske logore, Židova i političkih protivnika. Sve vrvi usporedbama u kulturnoj politici, a posebice u izdajničkom ideološkom jeziku različitih borbi protiv različitih neprijatelja. Rječnik kojim su napali Kocbeka, Zajca, Šalamuna, Rožanca, "kulturnjake" i njihovu, uvijek pod navodnicima, "umjetnost" identičan je terminologiji što je nalazimo u knjizi analiza i dokumenata Hildegard Brenner Kulturna politika nacionalsocijalizma.

Godine 1986. u Jugoslaviji je snažno odjeknula afera s plakatom skupine NSK. Ona je, hotimice ili voljom umjetničke intuicije, lakrdijaški jasno progovorila o carevu ruhu i dotaknula bit stvari. Na natječaj za plakat prigodom Dana mladosti poslala je tek djelomice prerađenu sliku iz nacističkog omladinskog propagandnog arsenala, alegoriju Richarda Kleina Treći rajh i na natječaju pobijedila. Bilo je mnogo gnjevne buke, mnogo neprilika, ali i mnogo smijeha. Ironična paralela obaju totalitarizama postala je posve očiglednom i opipljivom. Više izdajnički od same ikonografije bio je i opet jezik. U Naših razgledih izašla je ocjena skupine NSK. Kritičar je upotrebljavao izraz

”izrođena umjetnost”. To je onaj isti termin što ga je nacistička kulturna politika upotrijebila protiv ekspresionista i drugih ”degenerika” na znamenitoj izložbi pod naslovom Entartete Kunst. Kao što je od početka pisca Seliškara odavao jezik, koji je proizilazio iz duha totalitarnoga vremena, jezik krvi i zemlje, tako je jezik odavao i kritičara na kraju epohe.

Međutim, to je već bilo vrijeme kada se priča slovenskog i jugoslavenskoga totalitarizma bližila kraju. Njegova je zakonitost bila upravo to što je u samome sebi imao ugrađenu pogrešku. Nisu ga srušili njegovi vanjski neprijatelji, nego njegova vlastita priroda. Strašne nepromišljenosti učinjene čovjeku u početku, nasilje i stvaranje straha u nastavku i cijelo vrijeme šutnja o prošlosti. Kad je prestala šutnja, kad su se začule slobodne riječi, prve upravo na području kulture, kroz literaturu i književne revije, načet je bio i strah. Kad je u osamdesetima došao kraj strahu, počela se zgrada urušavati. Bilo je još samo pitanje vremena kada će progovoriti ono što su proganjali s jednakom revnošću kao svako drugačije mišljenje: solidarnost.

21. lipnja 1987. godine s balkona ljubljanske Univerze gledao sam na trg s kojega je davnoga svibnja četrdeset i pete govorio Tito. Organizatori zbora solidarnosti, u potpori četvorici i prosvjeda protiv njihova zatvaranja, bili su zabrinuti, trg je dvadeset minuta prije početka bio još podosta prazan. Potom se, kako se dobro sjećamo svi koji smo bili na tom uvijek iznova povijesnom balkonu, počelo slijevati na trg sa svih strana. Nekoliko minuta prije pet, ako se ne varam, trg je bio pun. Vidio sam nedaleko od mene, na slavnom balkonu sretnu Alenku Puhar, koja je zagrlila Marka Hrena i uskliknula: Što smo učinili, što smo učinili! Htjela je zacijelo reći: Uspjelo nam je. I doista jest. Bio je to slovenski Berlinski zid, početak kraja. Građevina više nije mogla izdržati.

Između svibnja četrdeset i pete i lipnja osamdeset i sedme zavrtio se kotač povijesti. Odande je Tito izgovorio svoje prijeteće riječi. U istom gradu dan ranije izašle su novine s pišćevim uvodnikom pod naslovom Osveta je strašna riječ. Sada su na istom balkonu bili drugi ljudi, dolje na tribini govorili su druge riječi, riječi koje nisu nikome prijetile. I drugi su ljudi bili na Kongresnom trgu, možda neki od njih čak i isti. Novine, koje su izašle sutradan, nisu govorile o osveti. Tek su donekle htjele umanjiti broj prosvjednika, to je bilo sve. Najednom je sve bilo tako jednostavno. Pa ipak su između tih dvaju zborova protekle mnoge godine. Gledano sub specie aeternitatis ništa posebno, pola stoljeća, ali s gledišta pojedinačnoga čovjekova života sve, baš sve.

Komunizam i njegov totalitarizam su povijest. Tako ih treba obrađivati. Jučerašnji komunisti mogu danas biti demokrati, u tome nema nikakva problema. Međutim, kako bi i u našoj svijesti postao to što jest, to znači povijest, moramo ga najprije u cijelosti dozvati u sjećanje. Kad se to dogodi, shvatit ćemo da ne smijemo ništa zaboraviti, a ponajmanje živote što ih je taj sustav uništio ili povrijedio. Ne smijemo, kao u nedavnoj prošlosti, još jedanput pasti na ispitu ljudske solidarnosti i prepustiti se bezbrižnosti, pa makar to bila samo solidarnost u pamćenju. I stvari treba nazivati njihovim imenima. Pozivanje na antifašizam tu ništa ne pomaže, jer nepobitno vrijedi pravilo: svaki demokrat je antifašist, ali svaki antifašist nije odmah i demokrat. Suvremeni povjesničar Fran?ois Furet, autor znamenite knjige o komunizmu Prošlost jedne iluzije, u raspravi s njemačkim povjesničarom Ernstom Nolteom napisao je o odnosu fašizma i komunizma i ovo: ”Činjenica što su te dvije ideologije obznanile stanje međusobnoga radikalnog sukoba ne sprečava ih da se ne krijepe upravo pomoću toga neprijateljstva: komunist napaja svoju vjeru antifašizmom, a fašist antikomunizmom. A obojica tuku istog zajedničkoga neprijatelja, buržoasku demokraciju.

Komunist na njega gleda kao na plodno tlo za nastanak fašizma, fašist u njoj vidi predsoblje boljševizma, a jedan i drugi se bore da ih unište.” Ta tvrdnja jest činjenica koju je u Sloveniji s komunističke strane moguće potkrijepiti tisućama dokumenata. Tu ne pomaže nikakvo izigravanje neupućenosti sa stvarnim antifašizmom slovenskih komunista. U temelju, od početka do kraja, naš je komunizam bio i nasilni pokret protiv demokracije, svoj je program realizirao diktaturom proletarijata i totalitarizmom.

Diktatorima i društvenim nasilnicima, koji na savjesti imaju zatiranje ljudskih sloboda i prava - pa bili oni sto put Slovenci i sto put dobro željeli - zato treba reći što su: diktatori i nasilnici; i zločincima treba reći što su: zločinci. Njihove spomenike treba s trgova slovenskih gradova i mjesta maknuti u muzeje, gdje će povjesničari i posjetitelji u miru promišljati o tome što su zla, ali i što dobra učinili za svoj narod, za a pogotovo protiv dostojanstva i integriteta pojedinca. Neka ne bude nikakve osvete, nitko neka ne pokupi nikakav kamen, nitko neka ne sudi da ne bi bio suđen. Pa

ipak, u ime kulture i civilizacije nije moguće braniti spomenike ljudima koji su uveli teror i nekulturu, te Sloveniju tijekom dugih godina pretvorili u zemlju nasilja, straha i šutnje. Ne mogu njihovi spomenici više biti brončani idoli naše povijesti, a ponajmanje demokratskoga vremena. Sve što se događalo u tih četrdeset i pet godina moramo jasno dozvati u svoju svijest, mora postati sastavni dio našeg povijesnog pamćenja i našeg današnjega života. Kao što su to strijeljanja talaca u mariborskim zatvorima, frankolovska vješanja, begunjske mučionice, zatvori Raba i Auschwitza. Pitanje zaborava nije samo problem Slovenaca. I Englezi, kao što kaže T. G. Ash, u vječnoj su kušnji da radije misle na Shakespearea negoli na svoj kolonijalizam i njegova ubojstva i zatiranja, radije na Churchila negoli na Sjevernu Irsku. Pritom su Englezi u novije vrijeme tek malokad digli ruku na svoje građane. Premda to malo mijenja. Mi samo moramo znati. Znati moramo da su dio naše povijesti i današnje svijesti i Rog, Goli otok, Teharje i Sterntal, neznana groblja, ljubljanski i mariborski zatvori, ženski logori Rajhenberg i Ferdrenk.

Jer i znanjem o zabludama komunizma i svakog totalitarizma raste jasna svijest o demokraciji, jer na taj način takoreći pernegationem nastaje ili bi morala nastajati pozitivna svijest o demokratskim principima, društvenoj toleranciji, ljudskoj solidarnosti, pravima i slobodama. Jer tek tada, kad znamo što demokracija nije, možemo dobro razumjeti što ona jest, odnosno što bi morala biti. Zato s iskustvom totalitarnoga stoljeća, što su ga ljudi na našem dijelu svijeta iskusili u punom opsegu, moramo otpočeti opet živjeti i s duhom dvijetisućgodišnje evanđeoske predaje i s praksom moderne, liberalne i tolerantne zajednice.

Sa slovenskoga
Mirjana Hećimović

FELJTON ponedjeljak, 5. jun 2000.
CRNA KNJIGA KOMUNIZMA (10)

Aparat za prikrivanje zločina

Dželiti su se borili svim sredstvima protiv ljudi koji su pokušavali da otkriju istinu. Bilo je posmatrača i analitičara koji su želeli da osvetle svoje savremenike. Od januara do aprila 1950. u Parizu se vodila parnica u sporu između Viktora Kravsenka, bivšeg sovjetskog funkcionera koji je napisao knjigu "Izabrao sam slobodu", na čijim stranicama je opisao staljinističku diktaturu, i novina "Francuska pisma" ("Les Lettres francaises"), koje je uređivao Luj Aragon, a koja su vredjela Kravsenka. Od novembra 1950. do januara 1951, sudilo se ponovo u Parizu, i ponovo između istih novina i Davida Rusea, intelektualca, nekadašnjeg trockiste, koga su nacisti deportovali u logor u Njemačkoj i koji je 1946. dobio nagradu Renodoza za svoju knjigu "Koncentracioni univerzum". Ruse je 1.11.1949.

pozvao sve nekadašnje logoraše iz nacističkih koncentracionih logora da osnuju komisiju koja bi istraživala sovjetske logore. Zato je bio stravično napadan od komunističke stampe koja je odbijala i pomisao o postojanju takvih logora. U nastavku tog Rusevog poziva 25.2.1950. u "Knjizevnom Figaru" ("Figaro litteraire") Margaret Buber-Njuman je opisala svoja zatocenja u logorima nacista i sovjeta. Protiv svih tih pokušaja da se pokrene ljudska svest dželiti su razvili sistematsku borbu koristeći sav arsenal modernih i velikih država, sposobnih da intervenisu po celom svetu. A Solzenjicin, V. Bukovski, A. Zinovjev, L. Pliuc su proterani iz zemlje, Andrej Saharov je proteran u Gorki, general Pjotr Grigorenko je upućen u psihijatrijsku bolnicu, Markov je ubijen zatrovanim kišobranom. Trocki je ubijen u Meksiku.

Za vreme njemačke okupacije Francuske, komunisti su trockiste potkazivali višijevskoj ili njemačkoj policiji.

U Albaniji, posle pomirenja levicara, među kojima su bili i trockisti okupljeni oko Anastasa Lule, sa pravovernim staljinistima (Enver Hodza, Memet Ceku) u novembru 1941, dolazi do trvenja između trockista i staljinista savetovanih od Jugoslovena. Lula je ubijen bez sudjenja, a Sadik Premtaj, vrlo popularan trockista bježi u Francusku gde ga maja 1951. ubija Džemal Sami, nekadašnji španski borac i čovek za prljave poslove pri predstavništvu Albanije u Parizu. U

Čehoslovačkoj Zavis Kalandra je 1936. isključen iz KP jer je napisao brošuru u kojoj je obznanio moskovska sudjenja. Tokom okupacije je u ceskom pokretu otpora, uhvaćen je i poslat u logor.

Po dolasku komunista na vlast u Čehoslovačkoj, uhapšen je i optužen za "kovanje zavere protiv Republike". Mučen je. Tokom sudjenja pokazuje samokritičnost. Osudjen je na smrt 8. juna 1950.

Pisac, sastavljač nadrealističkog Manifesta, Andre Breton posle neuspelih ličnih obraćanja, javno, preko novina, moli slavnog pisca, komunistu, Pola Elijara, da se zauzme za Kalandru, koga obojica poznaju još od pre rata. Pol Elijar, osnivač nadrealizma uz Andre Bretona i Luja Aragona, o kome je već bilo reci u ovom tekstu, cinicno odgovara u komunistickom listu "Francuska akcija" (19-25.6.1950), koju uredjuje Aragon: "Ja sam suviše zauzet oko nevinih, koji se na sudu izjasnjavaju kao nevini da bih vodio brigu o krivim, koji priznaju svoju krivicu." Zavis Kalandra je streljan sa još trojicom 27. juna.

Nastavlja se

"<http://www.danasnews.com/images/null.gif>"

EKSKLUZIVNO

Stefan Kurtoa, jedan od autora "Crne knjige komunizma" (6)

Najbolji Staljinov djak

Stefan Kurtoa

A sarajevsko i slovenačko izdanje?

Ne. Ta oba izdanja imaju samo vrlo kratke pogovore. Mada su Slovenci, kao sto sam već rekao, izdali odvojenu, pozamašnu knjigu, koja nije uključena u nasu. Ja upravo sada predlažem izdavaču da se izda druga knjiga, koja bi sadržala sve te dodatke drugih izdanja i zaista koncizne opise činjenica propuštenih u prvoj knjizi. Na primer, Italijani su nas napali jer nismo spomenuli masakr Titove vojske u Trstu, a otkrivene su masovne grobnice, ono ih nazivaju "fojbe" - jame, koje svedoče o tim zločinima. Sada se u Italiji vodi sudski spor protiv Jugoslovena odgovornih za te zločine nad Italijanima.

Ta duga knjiga ce imati dodatak i o Jugoslaviji. Još ne znam kako ćemo ga uraditi. Moramo da uzmemo u obzir ono sto nam kažu u Bosni, knjigu o Sloveniji, podatke od Italijana, treba da čujemo Hrvate, Srbe. Bez sumnje ce postojati dodatak o Jugoslaviji jer je glavni nedostatak dela knjige o Evropi, nedovoljno obradjena poglavlja o Njemačkoj i vašoj zemlji. Jugoslavija je posle 1948. stvorila, na Zapadu, o sebi vrlo lepu sliku: samoupravljanje, socijalizam - ukratko Tito je pravi demokrata; samo je pri tome zaboravljeno da je on do tada - dvadeset godina - bio jedan od najboljih Staljinovih učenika. U Ljubljani sam prezentaciju knjige započeo podsećanjem da je Tito 1945. predstavljan kao najbolji Staljinov djak i da je on to zaista i bio, sto je uostalom i dokazao. Ubedjen sam da je naša knjiga otvorila vrata na gradilištu.

Istorijski posao o tim zločinima je tek započet i on ce trajati možda i trideset godina, najzad ce biti obradjena istorija komunizma na osnovu arhivskog materijala - to neće biti legenda.

Mislim da ce ta druga knjiga sadržati i tekst, koji ću ja napisati o "bici za knjigu" jer je izlaženje te knjige, u svakoj zemlji, bio okršaj. Tu bih pisao i o prijemu, koji je knjiga imala u svim tim zemljama, vidjeno kroz promocije knjige, a bio sam u skoro svim evropskim zemljama. Promocije su za mene bili neverovatno uzbudljivi događaji.

Imamo i druge ideje. Moskovsko udruženje za cuvanje uspomene je pre nekoliko meseci objavilo knjigu "Dželati" - to je popis kadrova NKVD-a od 1934. do 1941, njihove fotografije, lični podaci, opis "karijere". To je odlična ideja. Obuhvaćeno je izmedju 700 i 800 imena dželata. Obuhvaćeni su zaista svi važniji funkcioneri. Neki "umiru" od 1937. do 1941, ali ih ima koji su umrli 1985, u svojim krevetima, sa svim odlikovanjima. Mi govorimo o žrtvama; progovorimo o mučiteljima. Ko su ti ljudi? Zašto su to činili? To su vrlo zanimljiva pitanja sa stanovišta istorije, politike, morala.

Knjiga rusi mnoga ukorenjena mišljenja. Do ove knjige bilo je ustaljeno shvatanje da postoji ogromna razlika izmedju Lenjina i Staljina. Posle čitanja knjige stiće se utisak da razlike

nema!?

Kada je Nikola Vert počeo da nam saopštava i čita sta je sve prikupio o Lenjinu i njegovom periodu bili smo zapanjeni. Pitali smo ga da li je siguran? Ima li dokaze? On nam ih je podastro. Ovo ističem da bih podvukao da smo, i mi autori knjige, bili iznenadjeni. Ja upravo sada isčitavam, zbog učešća na seminaru, red po red, sve sto je rekao ili napisao Lenjin od 1914. do 1922-23. Zaprepašćen sam. Svi govori su prepuni stravičnog nasilja i dolazim do zaključka da Staljin nije ništa uradio sto prethodno Lenjin nije zapisao, sem dve stvari. Sam Lenjin nije fizički uništavao članove svoje partije. On ih je izbacivao, zabranio je frakcije, ali nije streljao članove partije - to je pronalazak Staljina. Ali te žrtve cine vrlo, vrlo mali, zanemarljiv broj; možda 5 odsto svih žrtava. I drugo, Staljin je shvatio opasnost po režim u slučaju da dodje do sukoba izmedju aparata partije i drzave.

Zato je on odlučio da državni aparat podredi partijskom. A da bi ga podredio, on je nad njim zaveo strahovladu. Zbog toga i "Velika čistka" u državnom aparatu: administraciji, vojsci, diplomatiji..., da bi partija imala celokupnu vlast.

Zoran M. Cvijic

Nastavlja se

NOVA POLITIKA ZA POVRATAK U SVET (49)

Upravljanje sankcijama

Na osnovu zapažanja o dosadašnjim efektima sankcija i mogućnostima uspostavljanja pametnih sankcija, prilično brojna grupa eksperata iz ove oblasti je krajem 1998. godine formulisala seriju preporuka spoljnospolitičkim odlučiocima u situacijama kada rješavaju o uvođenju ili održavanju sankcija. Preporuke su formulisane na kraju dvodnevne konferencije pod nazivom "Da li sankcije mogu da budu pametnije?", koja je održana na Institutu za razvoj u Londonu u organizaciji Grupe za humanitarnu politiku. Generalni zahtev skupa za humanijim i preciznijim sankcijama praćen je sa nekoliko preporuka kako upravljati sankcijama kao specifičnim spoljnospolitičkim sredstvom. Istaknuta je potreba da se održava "aktivan, fleksibilan i kreativan politički dijalog" sa sankcionisanim režimom, kao i da se nastavi svaki oblik konstruktivnog angažmana koji je u datim okolnostima moguć. Preporučeno je da se ustanovi sto precizniji cilj sankcija, kako bi pogodjeni režim mogao da ima jasnu predstavu kakvo ponašanje se od njega očekuje da bi se sankcije uklonile. Predloženo je da se ustanovi jedan fleksibilan model ukidanja sankcija koji bi podrazumevao da se sankcije uklanjaju postepeno i u skladu sa ritmom ispunjavanja postavljenih zahteva. Opšti pristup režimu koji se nalazi pod sankcijama tako bi mogao da se opise kao kombinacija izolacije s jedne strane i pokušaja uspostavljanja konstruktivnog angažmana s druge strane.

Preporuke su posebno istakle potrebu saradnje sa političkom opozicijom režimu koji se nalazi pod sankcijama. Još jednom je podvučeno da je za uspešnost režima sankcija najbolje ukoliko postoji podrška sankcijama unutar same zemlje. Naglašena je potreba redovnog praćenja raspoloženja javnog mnjenja u zemlji prema uvedenim sankcijama. Zbog toga je savetovano da se stavovi opozicije prema uvođenju i ukidanju sankcija uzmu u obzir. Pri tome je pomenuta razlika opozicije koja se nalazi u zemlji i one koja deluje iz inostranstva jer njihovo poimanje situacije na terenu i potreba širokih slojeva stanovništva obično nije identično.

Konačno, jedna grupa preporuka se odnosi na potrebu redovnog, stručnog i nepristrasnog praćenja kako se sankcije sprovode i kakve efekte imaju. Samo na osnovu tako prikupljenih ocena moguće je donositi promišljene odluke o daljoj sudbini ovog spoljnospolitičkog sredstva u svakom konkretnom slučaju.

SR Jugoslavija je prva država u istoriji čiji je aktuelni predsednik optužen za ratne zločine od strane zvaničnog organa Ujedinjenih nacija, Medjunarodnog tribunala za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije

SR Jugoslavija predstavlja jedinstven slučaj u posthladnoratovskoj istoriji primene sankcija iz nekoliko razloga. Gotovo tokom svog cjelokupnog dosadašnjeg postojanja, od 1992. godine do danas, zemlja se nalazi pod više ili manje ostrim rezimom sankcija. Prema SRJ su sankcije usvajale brojne međunarodne organizacije - od Saveta bezbednosti UN, preko Evropske unije, do OEBS. Sankcije Saveta bezbednosti su donete i ukinute prema proceduri koju predviđa Povelja UN zbog optužbi za umešanost u rat u Bosni i Hercegovini. Sankcije Evropske unije, koje su donošene u više navrata i radi nekoliko razloga, bile su u skladu sa unutrašnjim pravnim sistemom EU, ali ne i u skladu sa opštim normama međunarodnog prava. Suspenzija koju je OEBS ustanovio u pogledu članstva SRJ u njegovom članstvu nije predviđena ni jednim opštim dokumentom ove organizacije, te predstavlja istinski presedan.

"Spoljni zid sankcija" na kojem je posle ukidanja sankcija Saveta bezbednosti nastavila da insistira američka administracija, a koji je onemogućavao regulisanje položaja SRJ u međunarodnim političkim i finansijskim organizacijama, predstavljao je prilično novu pojavu u savremenoj istoriji međunarodnih sankcija.

Vojna intervencija NATO zbog stanja na Kosovu predstavlja još jedan primer kaznjavanja zemlje koji nema utemeljenje u savremenom međunarodnom pravu, ali je istovremeno označila krupan orijentir za razvoj međunarodnog prava i međunarodnih odnosa u budućnosti. SR Jugoslavija je prva država u istoriji čiji je aktuelni predsednik optužen za ratne zločine od strane zvaničnog organa Ujedinjenih nacija, Međunarodnog tribunala za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije. Odluka SAD, Evropske unije i još jednog broja zemalja da obustavi gotovo svaki kontakt sa vladom i visokim predstavnicima zvaničnog režima u Beogradu, takodje je jedinstven diplomatsko-politički cin. Trenutni naponi zapadnih zemalja, posebno Evropske unije, da uspostave pametne sankcije protiv SRJ, takodje su novitet u razvoju savremene prakse međunarodnih sankcija.

Da li je, posle svega, uopšte, moguće zamisliti pametne i delotvorne sankcije protiv SRJ?

Pre pokušaja da se odgovori na ovo pitanje, vredi ukratko podsetiti na postojeći režim sankcija protiv SRJ. Zemlja više nije pod opštim ekonomskim embargom, posto su sankcije UN koje su uvedene sredinom 1992, suspendovane krajem 1995, a ukinute 1996. godine. Ove sankcije su, s jedne strane, po mnogima, delimično doprinele postizanju Dejtonskog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu, ali su, istovremeno, ostavile duboke tragove na celokupnu društveno-ekonomsku sliku društva. One su, po prilično jedinstvenoj oceni domaćih i stranih posmatrača, znatno umanjile reformske i demokratske potencijale društva i na taj način pomogle da se održi politički status quo. Posle 1996.

godine na snazi je ostao pomenuti spoljni zid sankcija za čije uklanjanje uslovi nisu nikada bili apsolutno precizno uspostavljeni, ali su se uglavnom odnosili na pitanja Kosova, sukcesije bivše SFRJ i suradnje sa Haškim tribunalom.

Nastavlja se

FELJTON ponedeljak, 5. jun 2000.